

Рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії: **Тороп Максим Олександрович**, 1979 року народження, громадянин України, освіта вища: навчався в аспірантурі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України з 2022 р., виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Право».

Разова спеціалізована вчена рада ДФ 08.051.153, утворена наказом Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України, місто Дніпро від «23» лютого 2026 року № 51, у складі:

Голови разової ради

- **Наталії ЮЗІКОВОЇ**, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України;

Рецензентів

- **Олександра САЧКА**, доктора юридичних наук, професора, декана юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України;
- **Олени ЛАХОВОЇ**, кандидата юридичних наук, доцента кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України;

Офіційних опонентів

- **Петра МАКУШЕВА**, доктора юридичних наук, професора, професор кафедри історії та теорії держави і права Університету митної справи та фінансів Міністерства освіти і науки України;
- **Ігоря СЕРДЮКА**, кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

на засіданні «10» квітня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право Максиму Торопу на підставі прилюдного захисту дисертації «**Генеza юридичної відповідальності в юридико-позитивістській парадигмі в Україні наприкінці ХІХ - першій половині ХХ сторіччя**» за спеціальністю 081 Право.

Дисертацію виконано у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, Міністерство освіти і науки України,

Науковий керівник – **Мудриєвська Людмила Михайлівна**, к.філос.н., к.юрид.н., доцент, завідувача кафедрою теорії держави і права, конституційного права та державного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису із дотримання вимог пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами). Зокрема, дослідження містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які виконують конкретне наукове завдання, яке полягає у комплексному аналізі становлення і розвитку поглядів на юридичну відповідальність відомих українських правознавців – прихильників позитивістської парадигми у другій половині ХІХ – першій половині ХХ сторіччя. В дисертації вперше концептуалізовано механізм реципіювання цих ідей у процесі формування сучасного самостійного інституту юридичної відповідальності в Україні, що дозволило обґрунтувати тяглість та спадковість національної юридичної доктрини. Зокрема, визначено загальний підхід правознавців-представників позитивістської

парадигми в період з середини XIX – початку XX сторіччя в Україні до трактування сутності і форм юридичної відповідальності: юридична відповідальність розглядалась як кінцевий результат реалізації норми права, що проявляється в її порушенні. Найбільш повно це розглядалось в межах кримінального права, тому що санкція найбільш повно формулювалась в нормі кримінального права; систематизовано підходи до цивільної, поліцейської, кримінальної та політичної відповідальності, виявлено їхні концептуальні особливості та простежено взаємозв'язок між окремими видами відповідальності у контексті формування загальної доктрини юридичної відповідальності; визначено та проаналізовано внесок українських прихильників юридико-позитивістського напрямку другої половини XIX – початку XX століття у формування доктрини гуманізації покарання. Розкрито концептуальні засади їхніх підходів, показано вплив позитивістської доктрини на трансформацію уявлень про мету та зміст покарання, а також окреслено значення цих ідей для розвитку національної правової думки та подальшої еволюції інституту юридичної відповідальності.

Дисертація виконана державною мовою із дотриманням вимог до оформлення дисертації, встановлених МОН України. Обсяг основного тексту дисертації відповідає нормам, встановленим освітньо-науковою програмою «Право» за спеціальністю 081 Право Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Здобувач має 10 наукових публікацій за темою, 4 статті у фахових виданнях України та 6 тез доповідей на конференціях які відповідають вимогам пунктів 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, зокрема:

1. Тороп М.О. Політична відповідальність в працях українських правознавців - прихильників позитивістської парадигми кінця XIX – початку XX століття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*, 2024. № 68. С.9-14. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.68.2>.
2. Тороп М.О. Щодо трактування сутності юридичної відповідальності в науковій спадщині прихильників позитивістської парадигми середини XIX – початку XX сторіччя в Україні. *Юридичний вісник*, 2024. № 2. С.107 – 115. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v2.2024.14>.
3. Тороп М.О. Сучасні підходи до розуміння сутності юридичної відповідальності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. № 5. С.7-12. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.2>.
4. Мудриєвська Л.М., Тороп М.О. Покарання, як вид юридичної відповідальності в науковій спадщині українських науковців - прихильників позитивістської парадигми середини XIX – початку XX сторіччя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С.48-52. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.6>.
5. Тороп М.О. Юридична відповідальність в українській юридико-позитивістській парадигмі наприкінці XIX – початку XX сторіччя. *II Міжнародна наукова конференція «ЛЮДИНА, КРИМІНОЛОГІЯ, НАУКА» Конференція присвячена 40-річчю діяльності в галузі освіти й науки та 65-річчю життя кримінолога Бужора Валерія Георгійовича 24 березня 2023 року м. Кишинів, Республіка Молдова*. С.477-479. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/477-479_2.pdf.
6. Тороп М.О. Сутність кримінальної відповідальності в працях представників української позитивістської доктрини середини XIX – початку XX сторіччя. *Матеріали конференцій МЦНД*, (14.04.2023; Харків, Україна), С. 72–74. вилучено із <https://archive.mcn.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/522>.
7. Тороп М.О. Теорія покарання в працях прихильників позитивістської парадигми права наприкінці XIX – початку XX століття в Україні. *Матеріали конференцій МЦНД*, (19.07.2024; Миколаїв, Україна), С. 71–73. <https://doi.org/10.62731/mcn-19.07.2024.001>.

8. Тороп М.О. Методологія дослідження юридичної відповідальності в працях українських правознавців наприкінці XIX – початку XX століття в Україні. 20.09.2024; Одеса, Україна: III Міжнародна наукова конференція «Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання».

DOI: <https://doi.org/10.62731/mcnd-20.09.2024.003>.

9. Тороп М.О. Вчення про смертну кару як форму кримінальної відповідальності в науковій спадщині О. Ф. Кістяківського. *Матеріали конференцій МЦНД*, (12.07.2024; Хмельницький, Україна). С.45–47. <https://doi.org/10.62731/mcnd-12.07.2024.002>.

10. Тороп М.О. Методологія наукових досліджень в трактовці представників правового позитивізму в Україні в XIX – початку XX століття. Technologies and strategies for the implementation of scientific achievements: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VIII International Scientific and Theoretical Conference, September 5, 2025. Stockholm, Kingdom of Sweden: International Center of Scientific Research. ISBN 979-8-88955-781-4 (series). DOI 10.36074/scientia-05.09.2025. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/download/05.09.2025/149>

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої ради та присутні на захисті фахівці:

Голова разової ради – Юзікова Наталія Семенівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України;

Офіційний опонент – Макушев Петро Васильович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри історії та теорії держави і права, Університет митної справи та фінансів Міністерства освіти і науки України,

Зауваження:

1. У дисертаційній роботі загалом витримано заявлені хронологічні межі дослідження, однак у різних структурних елементах роботи спостерігається певна варіативність їх формулювання. Так, у назві дисертації визначено період «кінець XIX - перша половина XX сторіччя», тоді як у формулюваннях наукової новизни та окремих завдань дослідження використовується ширший часовий діапазон - «середина XIX - початок XX сторіччя» (с. 24, 26) . Така особливість може бути пояснена зверненням автора до передумов становлення позитивістської правової парадигми, однак потребує більш чіткого концептуального окреслення. У зв'язку з цим доцільним є обговорення питання про критерії визначення початкових хронологічних меж історико-правового дослідження.

2. Однією з ключових категорій дисертації є «юридико-позитивістська парадигма», яка використовується як методологічна основа дослідження. У вступі роботи автор окреслює розвиток позитивізму та вказує на наявність різних його напрямів, зокрема юридичного та соціологічного (див. вступ) . Водночас у тексті дисертації ці напрями переважно розглядаються в межах єдиного підходу без чіткої диференціації між філософським позитивізмом як загальнонауковою методологією та юридичним позитивізмом як спеціалізованою правовою доктриною. У цьому контексті доцільно було б більш чітко визначити критерії віднесення досліджуваних авторів до позитивістської парадигми, а також окреслити межі цієї парадигми у співвідношенні з альтернативними підходами до праворозуміння.

3. Окремої уваги заслуговує питання співвідношення понять «комплексність» та «міжгалузевість» юридичної відповідальності, яке розглядається у першому розділі роботи та відображене у положеннях наукової новизни (див. розд. 1, підрозд. 1.1) . Автор обґрунтовує їх розмежування, однак змістове наповнення цих категорій у роботі частково перетинається. Це зумовлює необхідність подальшого уточнення їх теоретичного змісту

та значення для класифікації правових інститутів, що може бути предметом наукової дискусії.

4. У дисертації заявлено використання методу правового прогнозування, який дозволив автору визначити вектори трансформації юридичної відповідальності (див. вступ) . Разом із тим результати застосування цього методу інтегровані в загальні висновки роботи і не завжди подані у вигляді самостійного узагальнюючого блоку. У зв'язку з цим доцільно обговорити питання про можливість більш чіткого структурування прогностичних висновків як окремого елементу наукового результату, що впливає з історико-генетичного аналізу.

5. Дисертація має виразно теоретико-доктринальний характер, що відповідає її меті та завданням. Водночас аргументація окремих положень могла б бути додатково підсилена шляхом ширшого залучення джерел, які відображають практичну реалізацію відповідних доктринальних ідей, зокрема історико-правових кейсів, проєктів нормативно-правових актів або практики функціонування інститутів юридичної відповідальності у відповідні періоди. Це, у свою чергу, дозволило б поглибити взаємозв'язок між теоретичним та інституційним рівнями аналізу.

6. У роботі застосовано порівняльно-правовий метод (див. вступ) , однак результати порівняння із західноєвропейською правовою доктриною подані переважно у текстовій формі. У цьому контексті доцільним видається більш чітке структурування компаративного матеріалу, що могло б сприяти виразнішому виявленню специфіки української позитивістської традиції та її місця у європейському правовому дискурсі.

7. У межах авторської концепції юридичної відповідальності як правовідносин, що виникають між правопорушником, потерпілим і державою (див. розд. 1) , дискусійним видається питання щодо правопорушень, у яких відсутній конкретний індивідуалізований потерпілий. У зв'язку з цим потребує додаткового теоретичного осмислення статус так званого «публічного потерпілого» (суспільства чи держави) та його місце у структурі відповідних правовідносин. Це питання має як теоретичне, так і прикладне значення та може бути предметом подальшої наукової дискусії.

Зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, мають переважно дискусійний характер і спрямовані на подальше поглиблення наукового осмислення порушеної проблематики. Жодне із зауважень не ставить під сумнів основні результати та висновки дисертації і не знижує загальної позитивної оцінки роботи.

Офіційний опонент – Сердюк Ігор Анатолійович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Зауваження:

1. Аналіз змісту підрозділу 1.1. Сучасні підходи до розгляду сутності та видів юридичної відповідальності дисертації (стор. 31–60) свідчить про те, що її автор вийшов за межі визначеного ним предмета дослідження – правових поглядів видатних українських вчених-правознавців кінця XIX – початку XX століття на сутність, види і роль юридичної відповідальності в реалізації права (стор. 24 дисертації).

2. При формулюванні мети й окремих задач дослідження, здобувач наукового ступеня використав логіко-граматичні конструкції («комплексний аналіз генези юридичної відповідальності ...», «проаналізувати сучасні наукові підходи до визначення сутності юридичної відповідальності ...», «проаналізувати історико-правові погляди на цивільну відповідальність ...», «проаналізувати кримінально-правові погляди Ф.В. Тарановського та М. К. Ренненкампа, ...»), що вказують не стільки на кінцевий результат і проблемні питання дослідження, скільки на шляхи (способи) їх досягнення і вирішення, відповідно (стор. 24–25 дисертації).

3. Оскільки ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків значною мірою залежить від обраної методології наукової розвідки, у вступі авторові бажано було б відійти від формальних вимог, доповнивши методи дослідження (стор. 25–26 дисертації) такими елементами методології, як правові парадигми, гносеологічні принципи та методологічні підходи. Про раціональність такого підходу свідчить як назва теми дисертаційного дослідження, що прямо вказує на юридико-позитивістську парадигму, так і зміст роботи загалом.

4. Автор юридичну відповідальність відносить до комплексних інститутів права, аргументуючи свою позицію тим, що вона (юридична відповідальність) об'єднує суспільні відносини, розташовані в різних галузях права, проте інтегровані спільним предметом регулювання та специфічною системою принципів (стор. 28, 58–59, 93 дисертації). У зв'язку з цим виникає питання про змістовне наповнення інституту права, тобто елементний склад комплексного інституту права.

Рецензент – Сачко Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Зауваження:

1. Передусім, у першому розділі роботи, де закладається концептуально-методологічний фундамент дослідження (с. 31-91), автор пропонує трактування юридичної відповідальності як правовідносин, що є методологічно продуктивним, однак викликає питання щодо рівня узагальнення цієї категорії. Зокрема, дискусійним видається співвідношення запропонованої моделі з класичною нормативістською конструкцією, у межах якої відповідальність розглядається як елемент структури правової норми, а не як самостійна форма правового зв'язку. У цьому зв'язку доцільно уточнити: чи розглядає дисертант зазначені підходи як альтернативні моделі праворозуміння, чи як такі, що можуть бути інтегровані в межах єдиної теоретичної конструкції?

2. Крім того, у межах того ж розділу (с. 31-40) автор обґрунтовує багатовимірність юридичної відповідальності (як правовідносини, обов'язок і реалізацію санкції), однак не до кінця знімає внутрішню напругу між цими підходами. Це породжує питання: чи йдеться про різні аспекти єдиного явища, чи про альтернативні теоретичні моделі, що потребують ієрархізації. У зв'язку з цим постає питання: чи вбачає автор можливість побудови ієрархії зазначених підходів, і якщо так - який із них має методологічно визначальний характер у межах дисертаційного дослідження?

3. Також заслуговує на увагу підхід до покарання як базового елементу юридичної відповідальності (див. Розд.2, підрозд. 3.1). У цьому контексті дискусійним є питання, чи не відбувається редукція юридичної відповідальності до її карального виміру, особливо з урахуванням сучасних тенденцій до її ресторативного та превентивного переосмислення?

4. Крім того, аналіз наукової спадщини українських правознавців у другому розділі подано як систематизацію підходів, однак меншою мірою як їхню критичну реконструкцію, що могло б посилити аналітичну глибину дослідження. У зв'язку з цим виникає питання: чи вбачає автор можливість подальшої теоретичної переінтерпретації досліджених доктрин з позицій сучасної теорії права, і які саме елементи цієї спадщини, на його думку, потребують такого переосмислення?

Загалом поставлені зауваження не впливають на позитивну оцінку дисертації. Вони мають дискусійний характер і стосуються окремих аспектів дослідження, не зачіпаючи його основних концептуальних положень. Навпаки, зазначені питання відкривають простір для наукової полеміки та подальших досліджень у цій сфері.

Рецензент – Лахова Олена Вадимівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Зауваження:

1. По-перше, у роботі простежується чітко вибудована логіка переходу від теоретико-методологічного аналізу до історико-правового матеріалу, однак питання про ступінь зворотного впливу емпіричного матеріалу на формування авторської концепції юридичної відповідальності залишається відкритим. Зокрема, не завжди очевидно, якою мірою висновки, сформульовані у першому розділі, є результатом попереднього теоретичного конструювання, а якою - узагальненням історико-правового аналізу. У цьому контексті доцільно уточнити, чи розглядає автор власну концепцію як дедуктивно сформовану модель, чи як результат індуктивного узагальнення історико-правового матеріалу?

2. По-друге, дисертаційне дослідження демонструє значний рівень узагальнення при аналізі наукових підходів українських правознавців, що дозволяє сформулювати цілісне уявлення про розвиток юридичної відповідальності. Водночас у роботі меншою мірою простежується індивідуалізація авторських позицій окремих учених, що могло б посилити аналітичну глибину дослідження. У зв'язку з цим постає питання які саме концептуальні розбіжності між окремими представниками української правової думки автор вважає принциповими для розуміння генези юридичної відповідальності?

3. По-третє, у роботі юридична відповідальність розглядається переважно у межах внутрішньодержавного правового порядку, що є виправданим з огляду на обрану методологію. Водночас сучасний розвиток права характеризується посиленням наднаціональних та міжнародно-правових механізмів відповідальності, що частково відображено у роботі, але не винесено у самостійний аналітичний вимір. Важливим вбачається акцентувати увагу наукової спільноти на те, яким чином, на думку автора, результати дослідження можуть бути екстрапольовані на сучасні трансформації юридичної відповідальності у міжнародно-правовому та наднаціональному вимірі.

4. Окремо заслуговує на увагу теза про «комплексний» характер інституту юридичної відповідальності та його відмежування від «міжгалузевості» (с. 33-34). Незважаючи на прагнення до категоріальної чіткості, наведене розмежування виглядає не повністю завершеним, оскільки запропоновані критерії не завжди дозволяють провести однозначну демаркацію цих понять у площині практичного праворозуміння. У цьому контексті дисертанту під час публічного захисту доцільно уточнити які саме операційні критерії, на думку автора, дозволяють чітко розмежувати «комплексність» і «міжгалузевість» у сучасній правовій системі.

5. Дискусійним видається і положення про юридичну відповідальність держави як органічну складову загальної теорії відповідальності (с. 34-35) . У цьому контексті потребує додаткового осмислення питання про межі застосування позитивістських конструкцій до суб'єкта, який одночасно виступає і носієм владних повноважень, і гарантом правопорядку. Цікавою є думка дисертанта, яким чином трансформується класична модель юридичної відповідальності у випадку, коли її суб'єктом виступає держава?

Висловлені зауваження мають виключно дискусійний характер і є радше наслідком наукової складності та багатовимірності обраної проблематики, ніж свідченням недоліків роботи. Вони зумовлені високим рівнем теоретичного узагальнення дослідження та спрямовані на подальше поглиблення наукової дискусії. Зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, а, навпаки, є відображенням наукової насиченості та актуальності обраної теми. Саме глибина дослідження і широта порушених питань зумовлюють можливість їх подальшого обговорення у межах наукової дискусії.

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 членів ради,

«Проти» – немає.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує ТОРОПУ Максиму ступінь доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради

Наталія ЮЗІКОВА